

ta odotteleva tai jo elävä synkkä-ilmeinen Petroskoi ei olekaan Hollywood, yksinhuoltajien emännöimien räkäisten kommunalkojen peräkammarien parrasvaloissa pannaan jalalla koreasti. Äänisellä sijaitsevasta Kizhin iki-ihanasta kirkko- ja luostarisaaresta tulee kuin itsestään hilpeiden vodkaeikkojen kesäinen pyhiinvaelluspaikka.

Perttu tykittää tarinaa useamman kertojan voimin, mutta jokaisen kiima on aito ja loputon: miehinen näkökulma itsestäänselvyys. Kirjaa voi siis lukea myös pelkkänä parodiana miessovinniti-Ollin kurjuudesta ja vaginape-loista — näinhän oivaltavat feministit ovat Bukowskinsakin tulkinneet. Mutta Pertun kuvaaman petroskoilaisälmystön kepeän huulenheiton takaa löytyvät myös venäläisfilosofoinnin syvemmät vedet, intelligenttisankarien loputon luovuus, karkea köyhyys ja älytön itseriittoisuus. Katutason, kuppiloiden, kommunalkojen ja takapihojen Petroskoin voi Symposiumia lukiessa tallentaa kuin Aki Kaurismäen kamerasilmin — sillä poikkeuksella että Pertun “varjoja paratiisissa” ovat alkoholisoituneet ja seksiin höynähäneet älyköt, siis Venäjän Karjalan ryysyköyhälistö mutta ei “proletariaatti”.

Petroskoin symposiumi on sisäpiirien veijaritarina, joka on taatusti suututtanut monet Arvi Pertun kollegat ja ehkäpä paikalliset Kirjailijaliiton silmäätekevätkin? Mutta kirjailijaelämä on aina ollut taiteilijaelämää, jopa Neuvostoliitossa. Siitä vain on harvemmin aidosti ja arkirealistisesti kerrottu. Periferisen Petroskoin horisontista tuskin lainkaan. Huolestuttavampaa on tietysti se (monen tutkijankin huomio), että perestroikan aikaisen lyhyen kukoistuskauten (1985-91) jälkeen “luovan intelligentsijan” status on taas keran alamaissa ja “aito korkeakulttuuri” Venäjällä kuolemassa. Mutta onko tämä kehitys yksin hy-

vää vaiko paha?

Sitä paitsi, Petroskoin — ja myös Pietarin — kirjailijapiireissä on jo joku vuosi huhuttu uuden “talonmiesten ja yövartijoiden” sukupolven syntyneen (pöytälaatikkoon kirjoittavat dissidenttikirjailijathan tunnettiin stagnaatioajan Neuvostoliitossa paremmin talonmiehen töistään kuin kirjallista julkaisuistaan). Moinen köyhäily ja luova kurjuus ei ole välttämättä paha asia, venäläisen mitapuun ja kirjallisuus”teorioiden” valossa: avantgarde ärsyttää aina vallanpitäjiä ja on alussa pienten piirien juttu muuttuen vasta vähitellen salamaniskusta syntyneestä taideilmiöstä kulttuuriksi, min-kä jälkeen on taas uuden avantgarden aika jne...

Uusi ilmiö uudella post-sovet-Venäjällä on ollut myös nuorten vihaisten naiskirjailijoiden esiinmarssi. Petroskoin symposiumin jälkimainingeissa käsiini osui mm. Viktor Jerofejevin toimittama, vuonna 2001 Moskovassa ilmestynyt novellikokoelma *Vremja rožat* (=Aika synnyttää). Sen raivoisat naiskirjailijat Margarita Šarapova, Zinaida Kitaitseva, Elena Muljarova, Anastasija Gosteva, Aleksandra Danilova, Viktorija Fomina ja Marina Sazonova jne. osoittavat todeksi Jerofejevin takakannen mainostekstin: “Venäläisessä kirjallisuudessa on alkanut naisten vuosisata...”

Mutta, mutta..., Arvi Perttu on taatusti Mies ja Petroskoin symposiumi sellaista miessymposiumia pahimmillaan/parhaimmillaan, jossa naisilla on vain huoltojoukkojen ja sihteerin rooli. Kirjallisuudessa sekin on mahdollista...

**Pentti Stranius**

## Hajonneen monoliitin raunioillakin asiat hoituvat — “po blatu”

**Boris Kagarlitski: Hajonnut monoliitti. Helsinki: Kustannus Oy Orient Express, 1992. 243 s.; Alena V. Ledeneva: Russia's Economy of Favours. Blat, Networking and Informal Exchange. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 235 s.**

Itseään kunnioittavat tiedelehdet eivät liiemmin julkaise arvosteluja (iki)vanhoista tutkimuksista olivatpa nämä kuinka ajankohdaisia tai puhuttelevia tahansa. Esitänkin siksi seuraavassa vain muutaman mielelmän siitä, miksi — toisaalla tässä Idäntutkimuslehdessä esiintyvien — Boris Kagarlitskin ja Alena Ledenevan Neuvostoliitto/Venäjä-analyysit ovat edelleen pätevää ja suositeltavaa luettavaa kaikille Venäjää ja Itä-Eurooppaa tutkiville.

Boris Kagarlitskin *Hajonnut monoliitti* ilmestyi suomeksi 1992, samana vuonna kuin Jyrki Iivosen *Neuvostovalan viimeiset vuodet*. Kymmenessä vuodessa ajan hermolla keikkua kirja tai tutkimus sekä unohtuu että vanhenee yleensä rutkasti, mutta näitä opuksia lukee yhä intomiehellä. Iivonen on Kagarlitskia pari piirua “tieteellisempi” ja enemmän kiinni ylätason poliittisissa ja taloudellisissa rakenteissa, niiden romahtamisen syiden erittelyssä. Kagarlitski mielellään popularisoi aiheensa ja kirjoitti Hajonneen monoliitinkin lähes ilman lähde-mainintoja. Mutta hän tuo esiin myös venäläisen kulttuurin ja venäläisen intelligentsijan aseman murroksessa, kuten myös erilaisen radikaalien pienryhmien toi-

minnan. “Vanhana” (s.1958) vas-  
tarannankiiskenä Kagarlitski on  
aina ollut kiinnostunut radikaali-  
vasemmistosta — istunut vielä  
vuonna 1982 vankilassakin, lähin-  
nä Levyi povorot-nimisen samiz-  
dat-lehden toimitustyöstä.

Kulttuurihistorian harrastus  
lienee perua opiskeluvuosilta.  
Boris Kagarlitski aloitti Mosko-  
van teatteri-instituutissa, missä  
luki kulttuurisosiologiaa aina erot-  
tamiseensa saakka. Sen jälkeen  
hän on ollut paitsi vasemmistosii-  
ven poliittinen toimija, myös ul-  
komailakin paljon julkaistu ja lai-  
nattu “tutkiva journalisti”. Jo Ha-  
jonneessa monoliitissa Kagarlits-  
ki osoittautuu neuvostokautta oi-  
valtavasti analyysoivaksi kirjoitta-  
jaksi, joka ei säästele sanojaan  
uuden vallan ja ryöstökapitalis-  
min esivaiheen kritiikissään. Kir-  
jan eräs lisäarvo, harvinaisen terä-  
vän älymystöproblematiikan  
ohella, on mm. siinä, että se erit-  
telee Venäjän uusien “puolueiden”  
syntyhistorian raamit ja sen mite-  
ten vasemmisto-oikeisto-määrit-  
telyt alkavat 1990-luvulle siirty-  
tässä heittää häränpyllyä. Har-  
valle suomalaisellehan enää sellai-  
set glasnost- ja perestroika-ajan  
kansalaisjärjestöt kuten Narodnyi  
Front tai DemSojuz sanovat yhti-  
käs mitään. Ja silti Venäjänkin  
“puoluekartan” muotoutumisessa  
kansalaisliikehännällä on ollut iso  
rooli, kuten esim. kansalaisyhteis-  
kunnan järjestäytymistä Luoteis-  
Venäjällä tutkineet petroskoi-  
lainen Anatoli Tsygankov ja joen-  
suulainen Ilkka Liikanen ovat  
monissa kirjoissa ja artikkeleissa  
osoittaneet!

Neuvostoliiton hajoamisesta  
on kulunut kymmenkunta vuot-  
ta, mutta Venäjällä käytännön asi-  
at hoituvat ihmissuhdeverkostois-  
sa monessa mielessä yhä vanhaan  
malliin. Mentaliteetti ja tapakult-  
tuuri eivät missään seuraile po-  
liittisten suhdanteiden äkkikään-  
nöksiä: eihän anarkistisesta “sva-  
boodasoltustakaan” tullut edes  
stalinistisella 1930-luvulla “staha-

novilaista” muuten kuin paperilla  
— Timo Vihavaista lainatakseni.

*Po blatu* kuuluu venäläisen ta-  
pakulttuurin avaintermeihin, vaika  
koko käsitettä ei ole tieteelli-  
sesti eritelty ennen Alena Ledene-  
nevan mainiota tutkimustyötä  
*Russia's Economy of Favours. Blat, Networking and Informal Exchange*. (Kriittinen välihuomau-  
tus: vuonna 1998 julkaistun kir-  
jan nimeksi olisi voinut hyvinkin  
riittää iskevempi Understanding  
Blat...). *Blat* on varsinainen sana-  
helmi ja käsiterönsy, joka yleensä  
sanakirjoissa suomennetaan köy-  
hästi kahdella tavalla — 1) “var-  
kaiden kieli”, 2) “tuttavuus, tu-  
tunkauppa”. *Po blatu* tarkoittaa  
silloin niukimmillaan “tutunkaup-  
paa, tuttujen kesken”, johon aina  
liittyy myös epävirallinen tai -re-  
hellinen elementti. Tai ystävyys-  
ja hyötysuhteen yhteenkietoutu-  
minen: “Ty — mne, ja — tebe”.

Ledenevalle *blat* on sanakirjo-  
jen käännöksiä paljon laajempi  
käsite. Se on melkein kuin unkari-  
laistutkija Elemér Hankissin “toi-  
nen yhteiskunta” Venäjälle siirret-  
tynä ja venäläisten imitoimana.  
Se tunkeutuu Ledenevan mukaan  
— talouden lisäksi — lähes kaik-  
kialle yhteiskuntaan eikä suinkaan  
ole menettänyt merkitystään  
Neuvostoliiton hajoamisen myö-  
tä. Oikeastaan päinvastoin — *blat*  
on (monen muunkin tutkijan mie-  
lestä) negatiivinen haaste, jonka  
vanha neuvostokausi — tai vanha  
Venäjä? — heittää koko “demo-  
kratisoitusprosessille” ja Venä-  
jän kansalaisyhteiskuntakehityk-  
selle. Juuri syvälle venäläisyyteen  
ankkuroitunut *blat* on eräs kes-  
keinen este markkinatalouden ns.  
normaalien (lue: länsimaisten) pe-  
lisääntöjen leviämässä Venäjäl-  
le.

Mutta tämä on vain yksi nä-  
kemys muiden joukossa. Este-  
teoriaa eivät suinkaan kaikki alle-  
kirjoita. Voidaanhan ajatella niin-  
kin, että *blat*-käytäntö monilta  
osin, mm “toisen yhteiskunnan”  
ihmissuhdeverkostona, olisikin

eräs venäläisen tukahdutetun kan-  
salaissyhteiskunnan väistämätön  
kapalolapsi ja ruumiillistuma, jon-  
ka varaan tulevakin talous- ja yh-  
teiskuntakehitys on laskettava?  
Voiko totalitaristisen tai selkeästi  
autoritaarisen komentotalouden  
uumenissa syntyäkään muunlai-  
sia epävirallisia ja rehellisiä, muta-  
ta inhimillisiä ihmissuhde- ja sel-  
viytymisverkostoja kuin *blat*?  
Eikö Venäjä olekin edelleen hyvin  
autoritaarinen valtio?

Novosibirskissä uransa aloit-  
tanut ja Cambridgen kautta kans-  
sainvälisiin tiedesfääreihin hypän-  
nyt Alena Ledeneva on napakka  
sanankäyttävä, jota kannattaa lu-  
kea mieluummin venäjäksi kuin  
englanniksi. Usein tuntuu, että  
*blat*-käsitteenkin koukeroisen “toi-  
sen yhteiskunnan” termistön  
kääntäminen, joskus vääntäminen,  
englanniksi, samalla karsii sen nos-  
talgisen hekuman, joka tiukasti  
kulttuurisidonnaisiin ilmiöihin  
neuvostokauden ja Venäjän mur-  
roksen tutkimisessa liittyy. Mut-  
ta minkäpä Ledeneva — tai Ka-  
garlitski — sille voivat, että vasta  
muualla kuin Venäjällä, englanniksi  
eikä venäjäksi julkaistu tutkimus  
tuo mainetta ja kunniaa paljon vä-  
häpätöisimmillekin Venäjä-tutki-  
joille!

**Pentti Stranius**